

ПРЕРАЗПРЕДЕЛИТЕЛНИ ПРОЦЕСИ И ФИНАНСИРАНЕ НА ЗНАНИЕТО

Доц. д-р Анелия Радулова,
катедра „Финанси и кредит“¹, СА „Д. А. Ценов”,
Докт. Александрина Александрова,
катедра „Финанси и кредит”, СА „Д. А. Ценов”,

Резюме: Настоящото изследване се концентрира върху установяване на съвкупния икономически ефект от финансиране на знанието и на това, какви обществени групи и в каква степен са заинтересовани от предоставянето на такъв вид публична услуга.

Ключови думи: преразпределителни процеси, държава на благоденствието, финансиране на „знанието”

Увод

Протичащите преразпределителните процеси в рамките на една икономическа система са отражение на реалното социално-икономическо състояние и целите на икономическата политика на държавата. Освен стремежът към обезпечаване на приемливо равнище на живот, основна цел на преразпределителните процеси е и осигуряването на достъп до блага със специфични достойнства и производни на системата от ценности на индивидите, които се асоциират с понятието „благосъстояние”. В този смисъл, насочването на определена част от паричните потоци към финансиране на „знанието” осигурява, от една страна, задоволяване специфичните потребности на част от членовете на обществото и, от друга, създава предпоставки за повишаване благосъстоянието на обществото като цяло.

Функциите на обществения сектор, свързани с обезпечаването на всички индивиди *първо*, на минимално приемливо равнище на гарантиран доход, *второ*, защита по поради заболяване, безработица и т.н., *и трето*, достъпът до блага, притежаващи особени достойнства, се асоциира с понятието „държава на благосъстоянието”².

¹ Авторското участие е както следва: доц. д-р А. Радулова – увод, т. I, докт. А. Александрова – т. II.

² Терминът „държава на благосъстоянието” (welfare state) се асоциира с усилен и целенасочен държавна политика за поддръжка на социалната сфера и нейните

I.

Разпределително–преразпределителните процеси се проявяват изначално при обезпечаване съответствието между човешките и материалните ресурси за създаване на материални и духовни блага. Избраната икономическа политика определя стратегията и тактиката на разпределението и преразпределението, а следователно и перспективите за развитие на икономиката.

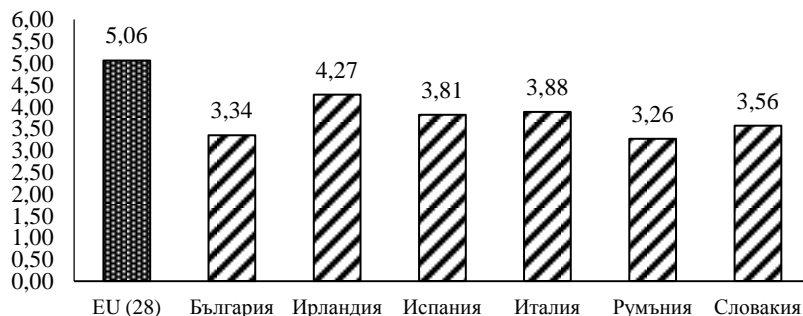
Политиката за икономически ръст предизвиква преразпределение на ресурсите от сферата на производство на потребителски блага за текущия период към образование, развитие на науката и като резултат – създаване и усъвършенстване на средствата за производство в бъдеще. И обратно, предпочитанията към текущо потребление и преразпределение на ресурсите към производство на предмети за потребление *задържат икономическото развитие* и в резултат и икономическия ръст.

Тази класическа постановка предполага разумен и хуманен избор на цели и пътища за нейното постигане. „Орязването” на текущото потребление в името на икономически ръст не е самоцел, а база за повишаване на равнището на живот.

Целенасочеността на преразпределителните процеси, отразяващи най-вече приоритетите на правителството, намират израз в структурата на държавните разходи. Изследвайки връзката между финансовите ресурси, отделяни за определена сфера на дейност и въздействието им върху постигането на определена обществена степен на развитие, може да се оцени и предвиди достатъчно ясно ефектът от провежданата политика.

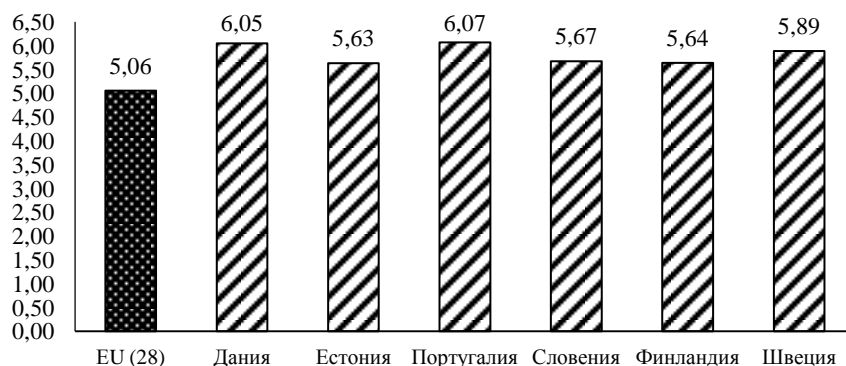
На основата на посочените разсъждения е направен сравнителен анализ на равнището на разходите за образование като процент от БВП на страни–членки на Европейския съюз. Обособени са две групи държави, като в първата са включени такива, чието равнище на разходи е по-ниско от средното за Съюза, а във втората – страни–членки с равнище на разходите за образование чувствително по-високи от средните стойности.

Анализирайки стойностите за първата група, стигаме до следните изводи (Вж. Графика 1):

Графика 1. Публични разходи за образование в % към БВП – под средните стойности за ЕС (2005 – 2014 г.)³.

Първо, средното равнище на разходите за образование като процент от БВП (2005–2014 г.) в първата група страни–членки е под средното равнище от 5,06% за ЕС. **Второ**, с най-ниски стойности от 3,26% е Румъния, следвана от България – 3,34%, а с най-високо равнище на разходите за образование е Испания – 4,27%. **Трето**, ниските равнища на разходите за образование ясно говорят за това, че в страните–членки от първата група повишаването на интелектуалната сила на обществото все още не е приоритет.

Графика 2. Публични разходи за образование в % към БВП – над средните стойности за ЕС (2005 – 2014 г.)⁴

Стойностите на средното равнище на разходите за образование като процент от БВП за втората група държави ни дават основание за следните изводи (Вж. Графика 2):

³ Източник: http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/gov_10a_exp. Обработка на автора.

⁴ Източник: http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/gov_10a_exp. Обработка на автора.

Първо, с най-висок относителен дял на разходите за образование като процент от БВП е Португалия – 6,07%, следвана от Дания – 6,05% и Швеция – 5,89%. **Второ**, равнището на разходите на останалите три от анализираниите страни–членки на ЕС е средно с 0,63% по-високо от средните стойности за ЕС. **Трето**, политиката по финансиране на образованието, в така обособената група държави, е с подчертан приоритет и гарантира осигуряването на качествено образование на всички равнища.

II.

Съществен компонент от инвестициите в знание представлява финансирането на висшето образование, ето защо анализът на размера на семестриалните такси, възможностите за финансиране, социалните плащания и облекчения за студенти и техните семейства представлява особен интерес.

Таблица 1. Семестриални такси, стипендии и грантове в анализираниите страни-членки на ЕС

Страни – членки на ЕС	Семестриални такси		Финансиране чрез стипендии и грантове в €	
	За студенти в I цикъл ⁵ в €	За студенти във II цикъл в €	Социални	За отл. успех/ заслуги
България	59 - 741	59 - 793	230 - 552	230 - 552
Ирландия	2750 - 6000	4000 - 30000	305 - 5915	2000
Испания	713 - 2011	1060 - 3952	244 - 6056	0
Италия	192 - 1195	192 - 1195	1848 - 4905	4905
Румъния	583 - 6728	525 - 2819	807	942 - 1211
Словакия	10 - 1960	от 10 - 2940	120 - 3300	120 - 1500
Дания	0	0	9413	0
Естония	50 - 6960	50 - 6960	750 - 2200	1000
Португалия	631 - 1066	631 - 1066	1066 - 5677	2415
Словения	1210 - 8188	2200 - 15659	1200 - 4320	1680 - 3240
Финландия	0	0	72 - 11243	0
Швеция	0	0	1539 - 3099	0

Семестриалните такси, в страните от първата група (с равнище на разходите за образование по-ниско от средното за ЕС) варират в доста широки граници – от €10 в Словакия до €6000 в Ирландия за обучаващите се в първи цикъл и €10 – €3000 за обучаващите се във

⁵ С цел уеднаквяване на стандартите за приравняване на образователните степени „Бакалавър” и „Магистър” в образователните системи на страните-членки на ЕС се въвеждат I и II цикъл на обучение, чиято същност се състои в натрупването на определен брой кредити в процеса на обучение. В първия цикъл попадат обучаващите се до момента, в който получат 180 образователни кредита по максимум 20 изучавани дисциплини.

втори (Вж. Таблица 1). Обективността на изводите относно обосноваването на размера на таксите е невъзможен поради различните нива на социално-икономическо развитие в анализирани страни-членки. От посочената информация могат да се направят следните обобщения:

Първо, размерът на семестриалните такси в Ирландия е сред най-високите в ЕС, но студентите, които отговарят на определени критерии за успех заплащат минимална такса от €2750. **Второ**, Всички студенти в България и Словакия, обучаващи се в I и II цикъл заплащат семестриални такси, чиито размер се определя автономно от всеки университет. С автономното право да определят семестриални такси за обучение разполагат и университетите в Румъния, чиито размер не бива да надвишава 20% от средногодишния доход на глава от населението. **Трето**, в Испания, размерът им се определя на база получените ECTS кредити, броят неуспешно положени изпити и успехът на обучаващите се и обхващат 70% от обучаващите се в I и II цикъл. **Четвърто**, в Италия 88,05% от обучаващите се в I и II цикъл заплащат семестриални такси.

За втората група страни-членки (с равнище на разходите за образование по-високо от средното за ЕС) е характерна следното:

Първо, студентите в Дания, Финландия и Швеция и Словения не заплащат семестриални такси. Изключение от тази констатация са регистрационните такси от €10 – €29 и такси за явяване на неположените успешно изпити в Словения. **Второ**, в Португалия обучаващите се в I и II цикъл заплащат семестриални такси, чийто минимален размер се изчислява като 1,3 пъти минималната работна заплата и се преизчислява в началото на всяка учебна година. **Трето**, в Естония за първи път след 2014 г. се въвеждат такси, поради което в настоящия момент едва 15% от обучаващите се заплащат такива.

Подпомагането на студенти в анализирани страни-членки се извършва посредством стипендии, грантове и държавногарантирани заеми.

Право да кандидатстват за социална стипендия имат всички студенти-граждани на ЕС, отговарящи на административно определените от висшите училища критерии. За изследвания период относителният дял на студентите, получаващи стипендии е както следва⁶: Словакия – 12% от обучаваните получават социални стипендии, а 20% – стипендия за успех; В Испания – 27% от обучаващите се получават стипендия или грант, чиито размер зависи от потребностите, които те задоволяват – настаняване, хранене, учебна литература и пр.; в Румъ-

⁶ National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, European Commission annual report, Обработка на автора

ния – 27% от студентите в I-ви цикъл и 30% от студентите във II-ри в зависимост от финансовото състояние на домакинството, към което принадлежат; в България стипендии получават 20% от студентите, обучаващите се в редовна форма до 35 годишна възраст; в Словения – стипендии получават 27% от студентите, а в Португалия – 18%, като размерът на стипендиите най-често зависи от социалния статус на семейството.

Друга възможност за финансиране на образованието са държавногарантираните студентски заеми. В Дания, Швеция и Финландия за финансиране на висшето образование са предвидени държавногарантирани заеми, грантове и стипендии. Всички студенти в Дания и 67% от студентите в Швеция получават грантове всеки месец. Почти всички студенти във Финландия получават държавна финансова издръжка, чиито размер зависи пряко от социалния статус на студента.

Специфична форма за стимулиране повишаването на нивото на образование са директното финансово подпомагане на семействата на студентите и наличието на данъчни облекчения.

Словашката социална система осигурява подпомагане на родителите на студенти до 25 годишна възраст на стойност €23,52 на месец и данъчно облекчение под формата на редуциране на данъчната им основа с €21,41 месечно. Румънското данъчно законодателство предвижда данъчни облекчения за родителите на студенти до момента на тяхното завършване – от данъчната основа се приспадат всички разходи за образование. Ирландското данъчно законодателство предвижда облекчения под формата на редуциране размера на данъчната основа с всички разходи за образование, обучение и пр.

Данъчните облекчения в Словения представляват редуциране на данъчната основа с €2436 до €7957 годишно за всяко обучаващо се дете. В Португалия данъчната основа на родителите се редуцира с размера на разходите за образование.

В заключение се налага *изводът*, че в страните-членки, чиито равнище на разходите за образование са по-високо от средното за ЕС се провежда *политика по стимулиране повишаването на нивото на образование*, посредством осигуряване на безплатно обучение, предоставянето на стипендии на относително висок брой студенти, прилагане на данъчни облекчения и директно подпомагане на семействата на обучаемите.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

1. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, European Commission annual report
2. Using tax incentives to promote education and training, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009, ISBN 978-92-896-0604-2
3. Taxing the mind, European Centre for the Development of Vocational Training, ISSN 1831-2411
4. http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/gov_10a_exp